

Artur Czapiga

Rzeszów

Analiza pragmatyczna leksemu *właśnie* i jego odpowiedników w języku rosyjskim i angielskim

Słowa kluczowe: analiza pragmatyczna, akty mowy, język polski, język rosyjski, język angielski

Rozstrzygnięcie problemu zależności między treścią pragmatyczną a treścią propozycjonalną jest bardzo trudnym zadaniem. Nie ulega wątpliwości, że obydwa te elementy są ze sobą ściśle powiązane, jak i to, że nie mogą istnieć jako odrębne całości [Polański 1993]. Ich związek nie może opierać się na ograniczeniach formalnych, lecz raczej na pewnych cechach semantycznych dictum, umożliwiających przypisanie mu danego operatora pragmatycznego oraz nakładających pewne ograniczenia, dotyczące faktów przedstawionych przez Nadawcę i pewnych stereotypów działania¹.

Niezależnie od tego, czy funkcje pragmatyczne manifestowane są w sposób jawny w strukturze powierzchniowej, czy ukryte są w strukturze głębokiej, tworzą one szereg – ramę pragmatyczną danego wypowiedzenia. Zbiór taki, który można potencjalnie przypisać do danej repliki, jest tym szerszy, im bardziej ją wyizolujemy z kontekstu. Każdy nosiciel języka może przeprowadzić zabieg kontekstualizacji oddzielnego wypowiedzenia, czyli odtworzenia jego możliwych użyć [Wunderlich 1979, 167]. W przypadku materiału ilustracyjnego dla niniejszych rozważań mamy do czynienia z wystarczająco szerokim kontekstem, by możliwie jak najbardziej ograniczyć ów zbiór i zbliżyć się w interpretacji do celu zamierzonego przez Nadawcę.

¹ Właśnie te ograniczenia pozwalają sklasyfikować takie wypowiedzi, jak *Chcę się napić suchej wody / Radzę ci zamienić się w sztabkę złota z wisienką na wierzchu* jako niedorzeczne – został tu naruszony związek między znaczeniem semantycznym a warunkami skuteczności danych aktów mowy.

Przedmiotem opisu w niniejszym szkicu jest leksem *właśnie* oraz jego rosyjskie i angielskie odpowiedniki, które zostały wybrane w trakcie analizy materiału słownikowego polsko-rosyjskiego oraz polsko-angielskiego. W celu porównania wartości pragmatycznej zebranych wyrażen zostaną zestawione ich znaczenia semantyczne oraz ich użycia. Te ostatnie będą wybrane z towarzyszącym im kontekstem, umożliwiającym określenie funkcji pragmatycznych badanych wypowiedzi, zwłaszcza że interpretacja opisywanych leksemów jest w znacznym stopniu uzależniona od poprzedzającej repliki i od konsytuacji w ogóle [Свиридова 2001, 97].

Jak podaje *Inny słownik języka polskiego*, 1) ‘Słowa *właśnie* używamy, aby podkreślić, że mówimy o tej, a nie o innej osobie, rzeczy, sytuacji itp.’ (partykuła, synonim: *akurat*). 2) ‘Mówimy, że coś się *właśnie* zdarzyło, jeśli zdarzyło się przed chwilą. Mówimy, że coś się *właśnie* odbywa, jeśli odbywa się dokładnie w chwili, w której lub o której mówimy’ (przysłówek + czasownik, synonim: *akurat*). 3) ‘Mówimy *właśnie*, aby podkreślić trafność czyjejś wypowiedzi i zaznaczyć, że chcielibyśmy powiedzieć to samo, co ta osoba’ (wykrzyknik, synonim: *otóż to*). 4) ‘Mówimy *właśnie, że...*, aby z naciskiem podważyć to, co przed chwilą zostało powiedziane’ (wykrzyknik).

Jego odpowiednikami w języku rosyjskim są jednostki leksykalne *именно, только что, как раз* [Hessen, 1998]. Słownik rosyjski [*Современный*, 2006] odnotowuje następujące znaczenia tych słów:

именно – 1) ‘употребляется для подчеркивания какого-либо члена предложения, для указания на него’ (частица, синоним: *как раз*), 2) ‘при вопросительном и наречном местоимении – подчеркивает отсутствие, наличие или необходимость более точного указания лица, места, времени и т.п.’ (частица, синоним: *как раз*), 3) ‘обычно в словосочетании со словом *вот* – разговорное, употребляется при выражении согласия, подтверждения’ (частица, синонимы: *да, действительно, так*), 4) ‘употребляется при присоединении предложения или отдельных членов предложения, разъясняющих, уточняющих высказанную мысль’, 5) ‘употребляется перед перечислением, раскрывающим и уточняющим смысл обобщающего слова’;

только что – ‘совсем недавно’;

как раз – ‘впору, по размеру’.

Wśród anglojęzycznych ekwiwalentów polskiego leksemu wymienić należy: *just, precisely, exactly, that’s right*². Oto ich znaczenia:

² Dobór leksemów na podstawie *Wielkiego słownika polsko-angielskiego* [2004]; ich znaczenia przytoczone za: *Webster’s Third New International Dictionary* [2011].

just – 1) ‘having a basis in or conforming to fact or reason’ (Adjective, synonym: *reasonable*), 2) ‘conforming to a standard of correctness, being in conformity with what is morally upright or good’ (Adjective, synonyms: *proper*, *righteous*), 3) ‘being what is merited’ (Adjective, synonym: *deserved*), 4) ‘legally correct’ (Adjective, synonym: *lawful*), 5) ‘exactly, precisely’ (Adverb), 6) ‘very recently’ (Adverb), 7) ‘by a very small margin, immediately, directly’ (Adverb), 8) ‘perhaps, possibly’ (Adverb);

precisely – ‘exactly, sometimes used as an intensive’ (Adverb);

exactly – 1) ‘in a manner or measure or to a degree or number that strictly conforms to a fact or condition’, 2) ‘in every respect’ (Adverb, synonyms: *altogether*, *entirely*), 3) ‘used to express agreement’ (Adverb, synonym: *quite so*);

that’s right – 1) ‘being in accordance with what is right, proper or morally correct, in accordance with accepted ideas of what is good’, 2) ‘conforming to facts or truth’ (synonym: *correct*).

Kolejnym krokiem w niniejszych badaniach – po analizie na poziomie semantycznym – jest wyekscerpowanie opisywanych leksemów z tekstów współczesnej literatury pięknej³, a następnie próba określenia ich siły illokucyjnej. W kwestii statusu języka mówionego i pisanego przychylamy się do stanowiska A. Skudrzykowej [1994], która, z punktu widzenia badacza tekstu, obydwie te odmiany uznaje za równorzędne formy. W procesie pisemnego odzwierciedlenia mowy dochodzi do znacznego uproszczenia przekazu, a zwłaszcza środków mu towarzyszących, co w efekcie daje materiał gotowy do analizy lingwistycznej⁴. Dla większej przejrzystości prowadzonej analizy pomijane są przykłady o niejednoznacznej motywacji oraz prezentujące niefortunne akty mowy [Формановская 2007, 352–364].

Leksem *właśnie* wystąpił w materiale faktograficznym 2281 razy. W zdecydowanej większości przypadków jest on użyty w pierwszym ze wspomnianych wyżej znaczeń, czyli jako podkreślenie, że mowa jest o pewnej konkretnej osobie, rzeczy, sytuacji itp. (por. przykład 1a). Stanowi to około 80% materiału. Kolejne pod względem ilości odnotowanych użyć (nieco po-

³ Materiał faktograficzny zaczerpnięty został z różnorodnych gatunkowo tekstów prozatorskich literatury pięknej. Objętość przeanalizowanych tekstów to ponad 2.400.000 słów w każdym języku, czyli około 5.000 stron utworów.

⁴ W celu przeprowadzenia analizy językoznawczej oraz opisu materiału teksty mówione muszą zostać zapisane, przyjmując tym samym formę tekstów pisanych, co, naszym zdaniem, pozwala traktować dialogi zaczerpnięte z literatury pięknej na równi z dialogami pochodzącymi z ankiet i wywiadów. A ponieważ celem pisarzy było kreowanie obrazów realistycznych (w przypadku analizowanych dzieł), to za realistyczny należy także uznać język bohaterów i narrację w tych utworach.

nad 16%) jest drugie znaczenie – odesłanie do konkretnej chwili w stosunku do tej, o której lub w której mówimy (przykład 1b). Prawie w 4% materiału ma miejsce potwierdzenie trafności czyjejs wypowiedzi (przykład 1c), natomiast zdecydowane jej podważanie to poniżej 1% wypowiedzi zawierających badany leksem (przykład 1d). Por.:

- [1a] – Przepraszam za pytanie, pan tutejszy?
 – Niezupełnie. Imigrant z Legionowa...
 – Tego pod Warszawą?
 – Tego *właśnie*. A pani?
- [1b] – Dogadać się z tobą nie można. A ja *właśnie* napisałem, żebyś do mnie nie przychodził i że ja do ciebie przyjdę o siódmej. Jest *właśnie* siódma.
- [1c] – Więc mówisz, że nie weszłaś na pokład, bo przestraszyłaś się snów i ostrzeżenia wróżki?
 – *Właśnie*. I jak się okazało, słusznie!
- [1d] – Jesteś pijana – jęknął Jacek. – W takim stanie nie będziemy rozmawiać.
 – A *właśnie*, że będziesz rozmawiał – krzyknęła Sara, mimo że było po piątej rano i cały dom jeszcze spał.

Także w materiale rosyjskojęzycznym obserwujemy wyraźne dysproporcje w użyciu poszczególnych znaczeń leksemu *именно* – najczęściej, bo aż 83% wszystkich użyc jest to jego pierwsze znaczenie słownikowe (przykład 2a). W drugiej kolejności jest to rola łącznika spajającego części zdania – prawie 8% (przykład 2b), następnie – wyrażenia zgody i aprobaty (ponad 5%, przykład 2c) oraz podkreślenia braku lub konieczności dokładniejszego sprecyzowania osoby, miejsca, czasu itp. (około 3%, przykład 2d), natomiast realizacja ostatniego ze znaczeń (użycie przed wyliczeniem) w ogóle nie została odnotowana w przeanalizowanym materiale źródłowym. Zob.:

- [2a] К ним Иван и обратился почтительно, прося – *именно* прося, а не приказывая, – дать своих приставов для вызова оговоренных на суд.
- [2b] Однако родилась я *именно* здесь, именно в этом государстве.
- [2c] Но предложение отправить Канта в Соловки не только не поразило иностранца, но даже привело в восторг.
 – *Именно, именно*, – закричал он, и левый зеленый глаз его, обращенный к Берлиозу, засверкал, – ему там самое место!
- [2d] – Расскажите более подробно о вашей оппозиционной деятельности.
 – Какая такая деятельность? Голосовал за тезисы оппозиции, а потом порвал с ней и больше не примыкал.
 – Голосую за оппозицию, вы встречались с другими оппозиционерами. С кем *именно*?

Kolejny rosyjskojęzyczny odpowiednik polskiego leksemu *właśnie* – *только что* – występuje w jednym znaczeniu (jako określenie czasu). W zebranym materiale pojawił się 264 razy. Podobna frekwencja (276 użyć) dotyczy też następnego rosyjskiego ekwiwalentu słownikowego – *как раз* (przykłady 2e oraz 2f):

- [2e] А потом пошептались и собрались уходить.
 – Простите, почему я вас раньше не видела?
 – Мы *только что* переехали. В наш дом попала бомба.
- [2f] “*Как раз* в моем номере есть камин. Сжечь его в камине! Это величественно! Поступок Клеопатры! В огонь! Пачка за пачкой! Чего мне с ними возиться? Хотя нет, глупо. Жечь деньги – пижонство! Гусарство!

Spośród anglojęzycznych odpowiedników polskiego leksemu *właśnie* w zebranym materiale faktograficznym zdecydowanie najczęściej, bo aż blisko 4700 razy, pojawiło się słowo *just*. W prawie połowie przykładów było ono użyte w znaczeniu ‘tylko, zaledwie, jedynie’ (przykład 3a), około 40% przypadków to określenie czasu – ‘bardzo niedawno, dopiero co’ (przykład 3b). Stosunkowo często, bo niemal co dziesiąte użycie, to realizacja znaczenia ‘dokładny, zgodny z’ (przykład 3c). W przeanalizowanym materiale faktograficznym opisywany leksem tylko sporadycznie był używany w innych znaczeniach (przykład 3d). Zob.:

- [3a] She didn’t say anything, *just* turned back and sorted through the stack of yellow pages till she had it.
- [3b] “Well, I’ve *just* begun to fight. I’m going to Tokyo to get the truth out of Ken.” She paused, and her voice trembled slightly with anger. “He’s got some heavy explaining to do.”
- [3c] She looked *just* as I remembered her from the tube. A knockout. Her hair was pulled back into a chignon, framing that classic oval face, and her age was anybody’s guess, given the ivory skin and granite chin.
- [3d] If it is proved you have stolen something worth more than a certain amount, then the sentence is to have your right hand cut off. But for that to happen there must either be two witnesses or the thief must himself confess. Islamic law is not cruel; it is *just*.”

Kolejny (pod względem frekwencji w materiale badawczym) ekwiwalent polskiego leksemu *właśnie* to *exactly*. Spośród odnotowanych 426 użyć nieco ponad połowa to odwołanie się do zgodności z ilością, czasem lub sposobem wykonania opisywanej czynności (przykład 3e), w pozostałych przypadkach służy do wyrażenia zgody ze stanowiskiem rozmówcy (przykład 3f). Zob.:

- [3e] He hit a key on the terminal, and Merrill Lynch got a computerized “sell” order for ten thousand shares of Texas Instruments. The time was *exactly* 9:31.
- [3f] He didn’t blink. “As you probably know, MITI has the goal of creating a machine capable of a hundred billion computations a second, targeted just down the road. Which means we have to come up with entirely new computer languages and architecture.”
 “Parallel processing.”
 “*Exactly*. Handling multiple streams of information at once.

W praktyce powyższe znaczenia zwykle się pokrywają. Zgoda z interlokutorem jest oparta na stwierdzeniu zgodności wypowiedzi rozmówcy ze stanem wiedzy i/lub poglądami Nadawcy.

Przysłówek *precisely* oraz wyrażenie *that’s right* pojawiły się w naszym materiale w podobnych proporcjach – odpowiednio 72 i 62 razy. Pierwszy z nich częściej pełni funkcję potwierdzenia (przykład 3g) niż stwierdzenia zgodności z pewnymi standardami (przykład 3h), w przypadku *that’s right* wszystkie użycia są realizacją pragmatycznej funkcji potwierdzenia, będąc bądź zwykłym przytaknięciem (przykład 3i), bądź wypowiedzią zawierającą element pozytywnego wartościowania (przykład 3j). Zob.:

- [3g] “That deployment would mean a slow-moving attack, and a very bloody fight.”
 “*Precisely*. That’s why many commanders prefer to use their cavalry as the vanguard. Horsemen can move faster, and they can more easily avoid defense barricades.”
- [3h] “That, sir, was *precisely* what you were saying when we first sighted Santo Domingo, scarcely more than a fortnight past before those craven stalwarts you’d call an army were chased back into the sea.”
- [3i] I said, ‘I’m here on report.’
 ‘On report? Did Nozam report you?’
 ‘Yes, *that’s right*. He did.’
- [3j] “*Right...*” the officer said hesitantly. “What was that...uh...part after ‘undermine the authority...’ again?” Bunu said it for him again, tapping his fingernails impatiently against the wooden surface of the lavatory door, as he did so. The officer repeated it back slowly, as though he were writing it down somewhere. “*Right...thanks!*” the officer said finally before reciting the words he’d been instructed to use in his best stage voice.

There was a roar of applause accompanied by shouts of support. One of the patrons screamed out, “*That’s right!* Don’t take that from the traitor!”

Mimo przestudiowania stosunkowo pokażnej bazy materiału faktograficznego nie udało się odnaleźć wszystkich znaczeń prezentowanych w materiale leksykograficznym.

Analiza pragmatycznych funkcji wypowiedzi musi uwzględniać szerszy kontekst, dlatego do dalszych badań wykorzystane zostaną dłuższe urywki tekstu, w którym użyty jest leksem *właśnie* i jego rosyjskie oraz angielskie ekwiwalenty. Zgodnie z postulatem J. Searle'a, odrzucone zostają niestandardowe interpretacje badanych wypowiedzi [Searle 1969, 56], a wśród funkcji wypowiedzi najwięcej uwagi poświęcamy funkcjom illokucyjnym, rozumianym według taksonomii A. Awdiejewa jako funkcje działania, czyli zawierające pewien model przyszłego działania, zamierzonego przez Nadawcę [Awdiejew 1983, 79].

Opisywane wyrazy pojawiają się w różnorodnych odcieniach wspomnianych wyżej znaczeń leksykalnych, co sprawia, że w większości przypadków bardzo trudno o jednoznaczne określenie zamierzonej intencji Nadawcy. Analiza musi oczywiście obejmować nie tylko samą jednostkę leksykalną, lecz powinna wychodzić poza ramy pojedynczego wypowiedzenia. W zebranym materiale faktograficznym można zaobserwować wszystkie funkcje modalne:

- [4a] Podgórski spojrział na zegarek.
– Pół do ósmej dochodzi. Wybieram się *właśnie* do niego.
- [4b] Затем рыжий разбойник ухватил за ногу курицу и всей этой курицей плашмя, крепко и страшно так ударил по шее Поплавского, что туловище курицы отскочило, а нога осталась в руке Азазелло. Все смешалось в доме Облонских, как справедливо выразился знаменитый писатель Лев Толстой. *Именно* так и сказал бы он в данном случае. Да! Все смешалось в глазах у Поплавского.
- [4c] “At the moment, Mr. Walton, you work for Dai Nippon. There is an assigned role for you, one that Noda-san expects you to fulfill.”
“Maybe I *just* handed in my resignation.”
- [4d] Gdybym poszedł za pierwszym odruchem, cofnąłbym się. Ale zostałem. Może *właśnie* trzeba było wyjść? Nigdy jeszcze nie widziałem w oczach matki podobnego wyrazu. Przeraziła mnie ich cierpieniem przesycona zagasłość.
- [4e] “Yes, that’s true. I’ll admit it. But that has nothing to do with this. You’ve never seen me do anything that wasn’t in the best interest of the band and in the best interest of each of you. I *just* don’t want to see you throw your life away again.”

Chociaż opisywane leksemy mogą realizować cały zakres modalności epistemicznej – od pewności, przez przypuszczenie, przypadkowość, wątpliwość, aż po wykluczenie, to sądząc po częstoci pojawiania się ich w tekstach, są one predysponowane głównie do wyrażenia pewności – przykład 4a (lub wykluczenia – przy występowaniu w strukturze powierzchniowej przeczenia, przykład 4e).

Opisywane leksemy używane są też w wypowiedziach o różnym kierunku przeniesienia emocji – na Nadawcę lub stan rzeczy dotyczący Nadawcy, na Odbiorcę lub stan rzeczy dotyczący Odbiorcy bądź też na osobę trzecią lub stan rzeczy dotyczący osoby trzeciej:

- [5a] – Ja ci się nie dziwię, Sławek. Żeby pójść w konkury do Elwiry, trzeba odwagi, bo to kobieta jak kałasznikow. Wybuchowa dość.
– No *właśnie* – odetchnął zadowolony, że zesłiśmy z niego.
- [5b] Какое счастье я испытала, когда в черном платье, с белой муфточкой пела “Песню о хорошем настроении”! Ведь *именно* об этом я мечтала в те голодные и страшные вечера в детстве, когда мы с тетей Валей в упоении, среди боа и вееров, мурлыкали мелодии из “Большого вальса” ...
- [5c] “So are you saying that the results of an HIV Western Blot test are so unpredictable that it literally depends on who processes the test and what day it is?”
“Unfortunately, that’s *exactly* what I’m saying.”

Analizowane jednostki leksykalne nie wydają się być szczególnie predysponowanymi do realizowania którejs z wspomnianych funkcji emotywnych.

Kolejną grupą są funkcje illokucyjne, które już z założenia ściśle powiązane są z działaniem – mogą służyć bądź do wyrażenia zobowiązania przez Nadawcę, bądź pobudzać do działania Odbiorcę, bądź też zawierać rozstrzygnięcie dotyczące wyboru przyszłego działania. Treść tegoż działania jest przedstawiona w propozycji danej wypowiedzi lub znajduje się w konwencjonalnym znaczeniu samego aktu werbalnego [Awdiejew 1983, 68]. Poniższy wykres przedstawia taksonomię funkcji illokucyjnych, zaproponowaną przez A. Awdiejewa [1983, 79–82]. Por.:

Ryc. 1. Funkcje illokucyjne

Na funkcję zobowiązania składają się funkcje gotowości i obietnicy. Pierwszą z nich interpretujemy jako decyzję o chęci podjęcia pewnego działania przez Nadawcę, natomiast drugą – jako wyrażenie zobowiązania do działania wobec kogoś (zwykle wobec Odbiorcy), kto jest zainteresowany tym działaniem, a sam nie może go podjąć. Por.:

- [6a] – *Именно* так мы и решили поступить, Владимир Георгиевич.
 – Аккуратно, чтобы ни одной гайки не потерять, – предупредил директор.
 – Не беспокойтесь, – заверил его Игорьь.
- [6b] “Really, I *just* want to spend the evening with you and the kids.”

Obydwie funkcje są niezwykle rzadko realizowane przez wypowiedzi zawierające analizowane leksemy.

Nieco częściej napotykamy natomiast przykłady funkcji pobudzenia do działania (funkcja proponowania, prośby oraz rozkazu). Pierwsza z nich wyraża propozycję wspólnego lub samodzielnego działania, pozostawiając Odbiorcy lub osobie trzeciej, do której jest kierowana, wolny wybór co do podjęcia działania.

Funkcja prośby to zachęcenie kogoś do wykonania jakiegoś działania w warunkach, gdy: a) Nadawca jest zainteresowany samym działaniem bądź jego skutkami, b) z pewnych względów sam nie może podjąć tego działania, c) Odbiorca lub osoba trzecia, do której kierowana jest prośba, zdaniem Nadawcy jest w stanie wykonać tę czynność.

Rozkaz jest realizowany przez wyrażenie woli nadawcy w stosunku do Odbiorcy lub osoby trzeciej co do wykonania przez Odbiorcę/osobę trzecią określonego działania. Podstawą do zaistnienia rozkazu jest kompetencja Nadawcy (zwykle wynikająca z pełnionych ról społecznych) do wydawania poleceń. Por.:

- [7a] – Никакой мир не вечен. Ты что же, хочешь, чтобы люди не играли больше Моцарта по той причине, что они уже не способны слышать его музыку так, как слышали уши, для которых он ее предназначал?
 – Я не совсем это имел в виду, – начал Фаррелл, но перебил сам себя: – Да Господи, давай, *именно* это сделаем. Музыка должна быть частью обыденной жизни.
- [7b] “Please, *just* allow me to finish. In like manner, there must also be harmony between nations. Yet all we hear about today is friction. Usually trade friction. Between our nations. But what can be done? The solutions we hear talked of seem, for reasons political and otherwise, impossible to implement.
- [7c] – Życzę sobie, *właśnie* tak!, życzę sobie, żebyś natychmiast, ale to natychmiast przeprosiła matkę i przestała się zachowywać jak księżniczka.

Co ciekawe, w powyższych przykładach obserwujemy dwie przeciwstawne strategie: wzmocnienia przekazu (przykłady 7a oraz 7b) i jego osłabienia (przykład 7b).

Funkcje rozstrzygnięcia: rady (przykład 8a), zgody (przykład 8b), niezgody (przykład 8c) oraz wyrażenia niezdecydowania (przykład 8d) pojawiają się w zebranych materiale częściej niż dwie poprzednie, zwłaszcza w materiale anglojęzycznym, nieco rzadziej w polskojęzycznym (realizacja wszystkich wspomnianych funkcji), natomiast w materiale rosyjskojęzycznym wypowiedzi z opisywanymi leksemami zauważamy sporadycznie, głównie w funkcji wyrażenia zgody. Por.:

- [8a] “Couldn’t agree more. So why don’t you *just* arrange to have the SEC shut down trading in every stock DNI has in its sunsights.”
 “You know that’s out of the question.”
 “*Exactly*. So what legal remedies are there?”
- [8b] Однажды вышло так, что получали зарплату все вместе.
 – По этому случаю надо выпить, – объявил Глеб.
 – Вот *именно*, – добродушно согласился Леня. – Утром Стаканов, днем Бусыгин, вечером Кривонос.
- [8c] “That’s why we wanted to talk to you.” Tam came back to life. “Do you think you could leak something about this? Maybe to the Times?”
 “And say what?” He laughed, a little sadly. “That I’ve happened across a set of secret MITI memos that bear a coincidental similarity to some stolen DNI printout? Don’t think that’s *exactly* «Fit to Print».” He frowned.
- [8d] – No i co? – spytał trochę cierpko komisarz Bieżan.
 – No *właśnie* nie wiem. Zaraz...

W przypadku rady Nadawca udziela Odbiorcy wskazówki dotyczącej wyboru optymalnego działania. Owa odpowiedź jest konieczna do poprawienia istniejącego stanu rzeczy, dotyczy czynności Odbiorcy lub osób trzecich i jest opcjonalna – wykonawca czynności nie jest zmuszany do zastosowania się do niej.

Zgoda – jako funkcja pragmatyczna – rozumiana jest jako przyzwolenie na wspólne działanie, na czynność sankcjonowaną przez Nadawcę lub na wynik działania leżącego w gestii Nadawcy.

Funkcja wyrażenia niezgody to odmowa działania wspólnego bądź kontrolowanego przez Nadawcę, a także brak akceptacji wyniku takiego działania.

Funkcja wyrażenia niezdecydowania jest wynikiem niedokończonego jeszcze procesu podejmowania decyzji. Model działania nie został jeszcze wybrany i Nadawca informuje o tym Odbiorcę. I choć taka wypowiedź może być interpretowana jako pytanie o radę, to nie zawsze jest to za-

mierzaniem Nadawcy (por. *No i właśnie sam już nie wiem, co z tym zrobić...*).

W wyekscerpowanym materiale spośród wszystkich funkcji pragmatycznych właśnie grupa funkcji modalno-syntagmatycznych pojawia się najczęściej. Są one niesamodzielne, uwikłane w głębsze zależności wewnątrztekstowe, występują w charakterze replik prymarnych bądź sekundarnych, przy czym ta cecha jest z góry przypisana do konkretnego typu i nie może ulec zmianie – pytanie ma charakter prymarny, akceptacja i przeczenie – sekundarny⁵. Por.:

- [9a] Inspektor nie odpowiedział. Raz jeszcze obejrzał uważnie magazynek. Było co oglądać. To daleko ciekawsze nawet od szlafmicy Gordona.
– Czy to *właśnie* ten, który zginął panu w alejce?
- [9b] Зато о мировой политике он говорил уверенно и не желал слушать никаких возражений. Он заявлял, например, что война будет через пять лет.
– Почему *именно* через пять? Почему не через семь?
- [9c] Hawksworth tried to keep his voice even. “What *exactly* is it she’s doing?”
- [9d] – O tamtych wam chodzi?
– *Właśnie* o tamtych. Jak długo tacy ludzie będą musieli ginąć? – To nie pierwsi!
- [9e] – Мда-а, – задумчиво протянул генерал Планцин. – Что-то слишком просто получается с эмиграцией-то...
– Вот *именно!* – с энтузиазмом откликнулся капитан Сканцин. – Как-то простовато!
- [9f] “You’re selling at a loss. Dumping.”
“*Exactly.* ‘Cause at this stage you don’t care beans about profit. What you’re going for is the big fish, market share.” Henderson lit yet another Dunhill.
- [9g] – A wszystko przez moje nazwisko – wychlipała. Dziewczyny, walcząc z działaniem alkoholu, starały się nadażać za jej skomplikowanym rozumowaniem. – Jak to? Rzucił cię, bo tak się nazywasz?
– No *właśnie* nie. Rzucił mnie, bo tak się nazywam.
- [9h] Все присутствующие переглянулись.
– Не говорите мне, пожалуйста, что собираетесь вернуться в Москву, – сказал Семигорски.
– Скажу. *Именно* это я и собираюсь сделать. – Возникла пауза.

⁵ Mamy tu na myśli wypowiedzi realizujące wspomniane funkcje, a nie pytanie, akceptację i przeczenie, występujące w strukturze powierzchniowej i pełniące odmienne funkcje.

- [9i] “You mean he creates a new composition each time he plays?”
 “Not *precisely*. But his handling of the specific notes of a raga must speak to his mood, my mood. These vary, why not his art?”

Funkcja pytania (przykłady 9a, 9d oraz 9g) jest bardzo złożoną funkcją pragmatyczną, gdyż może przyjmować postać pytania o rozstrzygnięcie (a więc zobowiązuje rozmówcę do użycia którejs z funkcji rozstrzygnięcia) albo dawać Odbiorcy pewien gotowy, ograniczony wybór, albo odwoływać się do niektórych funkcji pragmatycznych. Także struktura powierzchniowa może się wydać myląca, gdyż nie zawsze gramatyczna forma pytania realizuje tę samą funkcję, np. *Czyś ty zwariował?* nie powinno być interpretowane jako pytanie, a raczej jako ostrzeżenie. Może również zaistnieć odmienna sytuacja, gdy formalne zdanie twierdzące, realizuje funkcję pytania, np. *Coś mi mówi, że potrzebujesz pomocy...* należy interpretować jako pytanie *Czy ci pomóc?*⁶.

Analizowane jednostki leksykalne konkretyzują pytanie, precyzują lub podkreślają wagę informacji podanej w propozycji, którą Nadawca chce uzyskać, uzupełnić lub sprawdzić.

Funkcja akceptacji interpretowana jest jako przyjęcie przez Nadawcę stanu rzeczy wyrażonego lub zaistniałego uprzednio w stosunku do analizowanego przekazu. Oznacza utożsamienie się z modalnością poprzedniego aktu mowy; ma charakter reaktywny. Badane jednostki leksykalne mogą samodzielnie wypełniać tę funkcję, często jednak w następnej wypowiedzi Nadawca uzupełnia, wyjaśnia lub motywuje swoją decyzję o poparciu rozmówcy lub jego wypowiedzi/działania (przykłady 9d, 9e, 9f).

Funkcja przeczenia manifestuje niezgodność z wyrażoną poprzednio oceną lub stanem rzeczy. Należy podkreślić odrębność przeczenia (w rozumieniu funkcji pragmatycznej) od negacji. Analizowane leksemy modyfikują przekaz, pozwalają skalować przeczenie – od osłabienia (przykład 9i zawiera korektę, a nie jednoznaczne i zdecydowane przeczenie), przez podkreślenie propozycji, której dotyczy przeczenie (przykład 9h), po wzmocnienie przekazu (przykład 9g).

Reasumując, leksem *właśnie* oraz jego rosyjskie i angielskie odpowiedniki tworzą bardzo interesujący i różnorodny materiał. Wyjściową jednostkę leksykalną cechuje wieloznaczność (*Inny słownik języka polskiego* odnotowuje cztery znaczenia), co przekłada się także na mnogość odpowiedników

⁶ Nie jest zamierzeniem niniejszej pracy dogłębna analiza charakteru i granic pragmatycznej funkcji pytania, dlatego pomijamy tu rozważania dotyczące chociażby sytuacji osłabienia tej funkcji modalnej w przypadku pojawienia się w nim czasowników performatywnych. Szerzej na ten temat: A. Awdiejew [2007, 109–111]; E. Komorowska [1995, 167–177].

– przeanalizowane słowniki (polsko-rosyjski i polsko-angielski) podają trzy bliskie odpowiedniki dla języka rosyjskiego i cztery dla języka angielskiego, a trzeba jeszcze pamiętać o tym, że i wśród nich zdarzają się wieloznaczne (np. *именно* z pięcioma czy *just* z ośmioma podstawowymi znaczeniami).

Tak bogaty i różnorodny materiał (2281 użyć w polskojęzycznym oraz odpowiednio prawie 1600 w rosyjskim i 5260 w angielskim materiale⁷) wykazuje zaskakująco wiele cech wspólnych. Po pierwsze, w zdecydowanej większości przypadków mamy do czynienia z funkcją przedstawieniową, w której analizowane leksemy służą najczęściej doprecyzowywaniu treści lub odsyłają do konkretnego okresu czasu, zwykle bliskiego samej wypowiedzi. Chociaż tylko niewielka część zebranego materiału to wypowiedzi realizujące funkcje pragmatyczne, wśród których najczęściej pojawiają się modalna funkcja pewności oraz modalno-syntagmatyczna akceptacji, to wobec znacznej ilości użyć badanych jednostek leksykalnych otrzymujemy pokaźną liczbę przykładów realizacji tych funkcji.

Na uwagę zasługują dodatkowe znaczenia wybranych ekwiwalentów, wychodzące poza ramy zakreślone polskim leksemem wyjściowym. W języku angielskim zarówno słowo *just*, jak i wyrażenie *that's right* mogą być użyte do nazwania kogoś/czegoś zgodnego z prawem, zasadami moralnymi. Pojawiają się także znaczenia odwołujące do logicznego rozumowania (por. *just*). W rosyjskim materiale leksykograficznym są natomiast obecne znaczenia o charakterze strukturotwórczym – jako spójnik łączący części zdania lub całe zdania (por. *именно*). Także angielski leksem *just* może pełnić funkcję formalną, jako określenie czasu ('właśnie, przed chwilą, dopiero co') tradycyjnie pojawiające się w gramatycznych czasach perfect. Z pewnością właśnie to przyczyniło się do tak wysokiej frekwencji tego słowa w badanym materiale (4700 zanotowanych użyć). Angielski leksem *just* wykazuje też większą niż jego odpowiedniki w języku polskim i rosyjskim tendencję do realizowania pragmatycznych funkcji proponowania i rady.

Literatura

- Awdiejew A., 1983, *Klasyfikacja funkcji pragmatycznych*, „Polonica” IX, s. 53–88.
 Awdiejew A., 2007, *Gramatyka interakcji werbalnej*, Kraków.
Encyklopedia językoznawstwa ogólnego, 1993, red. Polański K., Wrocław.
 Komorowska E., 1995, *Metafunkcje: pytania, akceptacji i przeczenia jako wykładniki siły illokucyjnej wypowiedzi*, „Slavica Stetinensia” Nr 5, s. 167–177.

⁷ Sumując liczbę użyć rosyjskich odpowiedników polskiego wyrazu i tak samo postępując z angielskimi jednostkami leksykalnymi.

- Searle J. R., 1969, *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*, Cambridge.
- Skudrzykowska A., 1994, *Język (za)pisany*, Katowice.
- Wunderlich D., 1979, *Meaning and the Context Dependence*, [in:] *Semantics from Different Points of View*, ed. Bäuerle R. et al, New York, s. 161–171.
- Свиридова Т. М., 2001, *Структура и семантика ответных реплик со значением согласия в диалоге*, [w:] *Исследования по семантике и прагматике языковых единиц. Межвузовский сборник научных трудов*, (Ред.) Артюшков И. В., Ягафарова Г. А., Родионова А. Е., Уфа, с. 96–106.
- Формановская Н. И., 2007, *Речевое взаимодействие: коммуникация и прагматика*, Москва.

Słowniki

- Hessen D., Stypuła R., 1998, *Wielki słownik polsko-rosyjski*, t. II, Warszawa.
- Inny słownik języka polskiego*, t. II, red. Bańko M., Warszawa 2000.
- Webster's Third New International Dictionary*, unabridged by Gove P.B., (ed.) Merriam-Webster, [online] www.m-w.com [30.07.2013].
- Wielki słownik polsko-angielski*, 2004, red. Linde-Usiekiewicz J., PWN, Warszawa.
- Современный толковый словарь русского языка*, 2006, ред. Кузнецов С. А., Санкт Петербург.

POLISH LEXEME *WŁAŚNIE* AND ITS RUSSIAN AND ENGLISH EQUIVALENTS: A PRAGMATIC SURVEY

S U M M A R Y

The article presents the analysis of Polish lexeme *właśnie* and its Russian and English equivalents – the latter ones being excerpted on the basis of research conducted in bilingual dictionaries.

The concept of speech acts remains the theoretical background of the survey, the lexemes are confronted on both – semantic and pragmatic levels in order to reveal their pragmatic functions. The material for pragmatic analysis comes from contemporary literary works – which on the level of text analysis are treated in the present paper as equal to the spoken discourse.

It occurs that the lexemes under investigation form expanded material which despite its volume shows little diversity. Although only relatively small portion of utterances realise a pragmatic function (in terms of Awdiejew), due to their popularity one gets a considerable number of such examples. The most frequent types of those functions agree in all the three languages.